

Eupátor Nagy Királyt holnap estére, vacsorára...

MITHRADÁTESZ: Egy asszonyt is viszek.

POMPONIUS: Magától értetődik! Hölgytársaság.

(Pompeius kilép a toronyból, ünnepélyes tógát kerit magára. Katonák, akik mindkét oldalon a sötétben őgyelegtek, most kapkodva sorakoznak. Lámpahordozók és kürtösök rohannak elő. Mindkét hajón egyidejűleg két különböző kürtjelet fujnak.)

(Mithradátesz és Pompeiusz a hidra sietnek, találkoznak a közepen.)

MITHRADÁTESZ: Pompeius!

POMPEIUS: Én Mithradáteszem!

(Átölelik egymást — Kürtök.)

(Függöny.)

AZ ÓROMÁNIAI ZSIDÓSÁG KULTURKÉPE

Irta: S. BICKEL

E tanulmány szerzője, S. Bickel ismert romániai jiddis író, kritikus és polémista. Közelebbről *In sich un arum sich* (Bennünk és körülötünk) címen kötetben adta ki tanulmányait és esszéit, amikben a jiddis irodalom nagy alakjaival s a romániai zsidó közélet kérdéseivel foglalkozik. Bickel itt közölt tanulmánya nemcsak azért tarthat érdeklődésre számot, mivel sine ira et studio számol be az óromániai zsidóságról, hanem azért is, mert az új zsidó nacionalizmusról a kelet európai jiddis kultúra és népi eszmélkedés szempontjából adott bírálata, mutatis mutandis, a transylvániai kulturkörnyezet zsidó nacionalizmusára is alkalmazható. (A fordító: Cseh) Gyula)

Az óromániai zsidóság kulturális tragédiája az volt, hogy külföldi eszmei hatások azelőtt törtek be, még mielőtt az itteni talajban gyökerező sajátos életformáit kialakíthatta volna. A *mendelssohnizmus*, amely másutt új, folyékonyabb formája volt a megmerevedett zsidóságtartalomnak, itt kétségtelenül túlkorán terjedt el, mert a regáti zsidóknál igazán nem volt még mit megújítani. Mit tett náluk a vallási reformizmus? A növekvőben levő, de még nem felnőtt sajátos népi testre az európai alkalmazkodás túlméretezett köpenyegét terítette s a fiatal organizmust a tragikomikus tévelygő szerepére kárhóztatta, aki tragikus, mert hiába keresi a kibontakozás útját, de ugyanakkor komikus is, mert kölcsönként kalapjával saját maga takarja el maga elől a napot.

Egyetlen ember ismerte fel, hogy a mendelssohnizmus milyen veszélyt jelentett az ókirályságbeli zsidók számára. Ez Bucuresti akkori főrabbi, a híres *Málbim* volt. Papi tekintélyének erejével és világszerte ismert talmud-kommentátori hírének teljes súlyával szállt szembe a Berlinből beszivárgó eszmékkel, melyek jelképévé és várává a tervbe vett reformtemplom kellett, hogy legyen. Málbim a kispolgárok és munkások tömegeire támaszkodott; a lipcei kereskedők és az intellektüelek a kormányhoz folyamodtak. Hamarosan kitűnt, hogy ki számította el magát: Málbim elhagyta az országot, s a legenda azt meséli, hogy szégyenszemre szemetes szekéren vitték ki a városból. *A Sf. Vineri-uccán*, az orthodoxok elkeseredésére s a „moderneket” annál nagyobb örömmel, felépítették a pompás templomot.

Vajjon az ily módon jelképesen európeanizált zsidók számára megnyílt-e az ut a polgári emancipáció felé? A történelem itt epésen keserű

iróniát engedett meg magának. Az 1866-ban kelt román alkotmány világhírűvé vált 7. szakasza megtagadta a zsidóktól a polgár-jogot, mivel azok germanofilizmussal gyanúsíthatók. A német stílusban épült templomot kalapácsokkal és feszítővasakkal az ucca felizgatott tömege ekkor rombolta le, mint a közeli, kézzelfogható emancipáció jelképét. Ez — Adolf Stern feljegyzései szerint — 1866 június 16-án történt. Az „isten háza” romjai maguk alá temették a polgári jogok reményét, de belőlük fakadt s ettől az időtől alakult ki véglegesen az óromániai zsidóság életében az a sajátos jelenség, amit a *templizmus illúziójának* nevezhetnénk.

A romániai zsidó templizmus valami félbemaradt vallási reform; eredménye nem reform-, hanem csak forma-zsidóság. Nemcsak abban az értelemben, hogy a zsidóságból csupán külső sallangok maradtak meg benne, hanem azért is, mivel a különben viharos gyorsasággal történő román asszimiláció sem terjedt ki többre, mint a nyelvre. Ez az asszimiláció nem vezette el a zsidó embert az idegen kultúra rengetegébe s az belsőleg nem is vált románná. De ugyanakkor meglazította a romániai zsidók kapcsolatait a „hagyományos zsidó nevelés”-sel s lassanként felőrölte a sajátos életforma kezdeteit, amik mégis csak megjelentek. Az óromániai zsidó elvesztette eredeti arculatát. Elvesztette azért, mivel elszakadt az egyik kulturától s nem olvadt fel a másikban. Emiatt szellemi intenzivitása nemzedékről-nemzedékre csökkent: a talmudi és biblikus traktátusok forgatójából a román garasos-ujságok olvasójává lett.

Vajjon ez a népi sajátosságok hirtelen kipusztulását jelenti? Nem. A zsidóság csupán elcsökevényesedett, mignem egyszerű ceremóniává dekoratív látványossággá vált. Ezt a látványosságot a gazdag zsidó számára a páholy és a reform-templom adta meg. A zsidó kispolgár és munkás viszont ezirányu szükségletét a korcsmában és a jiddis színházban elégítette ki. A titokzatosságokkal és szimbólikus jelekkel tele páholyülés s a templom ünnepélyes színháziassága a zsidó polgárnak megadta a kultúra s a társadalmi élet illúzióját. A korcsmákban pedig a távolról idekerült népekesek a határon túli zsidók szenvedéseiről daloltak s a galíciai és oroszországi zsidó kérdéseket szedték ékes rigmusokba a tudatlan és szórakozásra vágyó közönség nagy lelkesedésére. A felvilágosodás és a chasszidizmus, a reform és az orthodoxia közti harc a második nemzedék kis embere előtt csak *Welvel Zbarasser*, a híres dalnok élő és verses ujságjának híreként jelent meg. S a tömegeket nem az énekes dalaiban torlódó problémák ragadták meg, hanem az a csodálatos gyorsaság, amivel ő rimes verseit rögtönözte. *Abraham Goldjoden* színháza lasi-ból indult az ottani „Zöldfa” vendéglőből. A zsidó színház a művészi ábrázolás mágikus erejével életet öntött azokba a formákba, amik már csak, mint a vallási formalizmus kellékei léteztek. Románia mind a mai napig a fantasztikus jiddis színházi előadások országa maradt. A realiztikus színpadi párbeszéd nem elégíti ki a román zsidó robusztus vitalitását. A folklorisztikusan kiéhezett zsidó tömeget lánggra lobbantja a zsidó emlékezők színpadi felevenítése: *Izsák feláldozása* Goldfodentől, *Az ócskapiacon* Perectől, *A Dibuk* An-Szkitől s *Sternberg* fantasztikus darabjai mélyen az Ó-romániai zsidó nép-ember és intellektüel lelkében gyökereznek, mivel mély zsidó tartalmuk kihalóban levő emlékeket idéz.

A nyelvileg asszimilálódott zsidó tömeg előtt nem merült-e fel tudatosan a kulturális és a gondolkozásbeli asszimiláció kérdése? Csak a XIX. század végén élezte ki az asszimilációt problémává a román-zsidó *Raneti Roman* drámája: a Manase. Ennél a drámánál kissé hosszasan kell

időzünk, mivel R. R. benne művésziileg ábrázolja a romániai zsidók szellemi fejlődését három nemzedéken keresztül. Manasé, az első generáció egy darabból öntött képviselője hasonlít *Perec*, a nagy jiddis író embeleihez. Megtaláljuk benne ugyanazt a lelki mélységet s az élet tényei ellen való makacs lázadást, ami *Perec* hőseit jellemzi. Manasé alakja éppen ezért nem egészen mentes a papírszagtól, idealizáló szándékkal van rajzolva s keresett monumentalitása ellentétben áll az óromániai zsidó környezet valóságával. A második generációt Manasé fia, Niszim képviseli. Kitűnően visszaadott forma-zsidó figura az „első templom” lerombolásának idejéből. Apjának hosszú szakálla helyett külföldi divatu oldalszakállt visel. Manasé mélyen gyökerező összetartási érzéséből a zsidó élet- és kultúraformákkal csak a „szent vallási dalok” iránti félig kegyeletből, félig félelemből táplálkozó érdeklődést tartotta meg, s évenként néhányszor el látogat a templomba, nehogy a felső hatalmak megharagudjanak reá. Niszimnek nincsenek gyökerei sem a román, sem a zsidó életben. Román liberális nyárspolgár, aki azonban egy hajszálon még a zsidóságon függ. Ezt a hajszálat merészen elszakította a harmadik nemzedék képviselője: Emil Horn. Horn már maradéktalanul szabad a zsidó érzelmi és gondolati babonáktól. Nyílt ésszel felismeri, hogy az ember egyenlőségének a társadalomban az a titka, hogy megtalálja a megfelelő vezérfonalat. Az ő vezérfonala viszont a kereskedelmi ügyeskedés sötét folyosóin vezet. Horn hajlongva, hizelegve, ravaszkodva s intrikálva járja ébren és ál-mában ezeket az utakat. Nos, ez az üzletpolitikai szomnambulizmus Horn asszimilációja. Ranetti Roman ideológiai szándéka az asszimiláció feldicsérése. Manasé zsidó monumentalitása megtörik s unokája Lea Frunzehez, a román intellektüelhez megy feleségül. A zsidó ifjúság előtt megjelenik az új ideál: az asszimiláció.

Ezt a drámát gyakran igen dramatikus körülmények között játszották, t. i. voltak olyan idők, amikor valóságos nemzetgyaláznak tekintették a Nemzeti Színházban való előadását. Mint élő alak két figurája ment át a köztudatba: Manasé s a népszerűvé vált *Selig Sar*, a zsidó közvetítő. Maga az asszimiláció problémája, úgy ahogy ezt a nagysikerű darab felvetette, csak irodalom maradt s nem tudta túlhaladni a színpad ~~desz~~káit. Talán azért, mivel a politikai emancipáció hiányában a kérdés felvetése még mindig tulkorai volt, de minden bizonnyal azért is, mivel a romániai zsidó élet szürke ege alatt csak lassan **sarjadoztak** s sohasem értek be a kulturális „lét vagy nem lét” kérdései. Ezért volt itt az ideológiai differenciálódás is oly rövid lélegzetű. Néhány évtizeddel ezelőtt valami mozgást idézett elő a szorványos kitérés, de ebből sem lett probléma.

Az emancipációért vezetett harc hidat vert az ideológiai ellentétek s a jogos érdekek között. A cionizmus első megnyilvánulásai rokonszenvre találtak ebben a zárt világban s amióta a hivatalos cionista politika a nemcionistákat is igyekszik a *Jewish Agency* paritásos rendszerén keresztül bevonni, azóta Palesztina, a héber nyelv, a zsinagóga s a jótékonyági egyesület játék volt a „cionista” s az „asszimiláns” zsidó polgár számára, ami pénzbe ugyan kerül, de „fejtörésbe” nem. A háború előtt pedig az összes zsidók társadalmi helyzetükre való tekintet nélkül rokonszenveztek a szocialista mozgalommal, mert annak élén olyan bojár ifjak állottak, akik jogokat követeltek a zsidók számára. A fiatal bojárrok természetesen nem tartottak ki a szocializmus mellett. A szocializmus mellett csak azok tartottak ki, akiknek sorsuk az, hogy idealisták legyenek: a vagyontalan románok és a vagyon- s jogtalan zsidók. Zsidó szocialisták segítették Iasi-ban a külföldi Bund irodalmat Bessarabián keresz-

tül Oroszországba csempészni; így fertőzte meg őket a zsidó szeparatizmus. Ennek az eredménye egy jiddis nyelven megjelenő szocialista ujság lett: *Der Wecker* (Ébresztő.) De ez az ujság nem volt a *Bund* példájára, a zsidó nyelvű marxizmus harcosa. A zsidó jogtalanság differenciálatlan légkörében a hagyományos szombati ételek békésen megfértek az érték-többlettel. Programjuk szempontjából a romániai szocialisták, különösen a zsidók, az iszterai kozmopolitizmus hatása alá kerültek, de gyakorlatban nem vádolhatók türelmetlenséggel.

Az ő toleranciájukat átvették azok a zsidó intellektüelek, akik lassanként mégis csak helyet foglaltak a román kulturában. Ezek az intellektüelek nem jutottak ugyan tovább, mint a kultura síkságáig; az ujságírásig. Alkotó erők csak autentikus kulturális életből fakadhatnak s ez nem létezett a romániai zsidóknál. A nyelvi asszimiláció bizonytalan talaján csak az ujságírás információs és szellemi ügynökségeit lehetett felépíteni, amiknek a kultura gazdaságában csak másodlagos a jelentősége. Nemcsak azokra az ujságírókra gondolunk, kik megteremtették a román nyelvű zsidó ujságot, hanem azokra akik behatoltak a román pártlapokhoz s a pártönkivüli demokratikus sajtóba. Közöttük sem találjuk meg azt a Galiciában s a régi Ausztria többi államaiban is elterjedt író-tipust, akit lengyelisége vagy németisége a zsidókkal szemben hideg idegenségig vagy megvető, gunyolódó gyűlölködésig vezetett.

A romániai zsidó ujságírók csoportjából még csak olyan írói egyéniségek sem váltak ki, mint *Wilhelm Feldmann* Lembergben és *Friedrich Austerlitz* Bécsben.

A zsidó ujságíró belekerült a román pártok közötti versengésekbe a politikusok közötti vitákba, a közéleti aspirációk intrikáiba, de ugyanakkor nem távolódott el az emancipáció kérdésétől sem. Egyik legsajátosabb képviselője a zsidó ujságírásnak román nyelven *M. Schwartzfeld*, akinek ujságja: *Egalitatea* (Egyenlőség) már negyvenöt éve jelenik meg ugyanazokkal a polemikus és apologetikus cikkekkel, ugyanazokkal a boldog hirdadásokkal az érdemdús zsidóknak adományozott hivatalos kitüntetésekről, ugyanazzal a lelkes üdvözetekkel a fiatal pároknak, ugyanazokkal a patetikus nekrológiumokkal. De magában a román ujságírásban sok igen fontos helyet elfoglaló zsidó származású ujságíró akad, akinek asszimilálódása nem haladta túl a román nyelv tökéletes elsajátítását, ami a formát illeti, tartalmilag pedig nem egyéb, mint langyos, egyetemes humanizmusig szublimálódó patriotizmus s világfias küzdelem a „kicsiny zsidó” lirizmusával. A *Neue Freie Presse* módjára terjengős *B. Brănisteanu*; *Saniel Grossmann*, az enciklopedikus adatok s a politikai tények mnemotechnikusa; *Constantin Graur*, paradoxokban gazdag gunyoros polemista; *H. St. Streimann*, a nyelv finomságainak kísérteties ismerője s szkeptikusan fölényes író; az eszmei vitalitástól s harci kedvtől túlaradó *Saniel Labin*, s a többi dei minores, akik mind belekeveredtek a román politikai élet szövevényeibe, nem viselik magukon az új asszimiláció jellegzetességét: a nemzeti érzések emberi méltóságot sértő tuncitálását. S a felületes nyelvi asszimiláció állapotában maradtak meg mindmáig, amikor az említett 7. paragrafus már közel husz éve érvényen kívül van s az Óromániai zsidók politikailag emancipálódtak és részt vehetnek a választások küzdelmeiben. Alig jutottak a moldvai kisvárosok zsidó tömegei választójoguk birtokába s ezáltal a román politika személyiségei számára, mint voks-szállítók új jelentőségre tettek szert, máris megjelent a vezető körökkel kapcsolatokat fentartó politikai ügynök típusa. Az ilyen „kortes” felfelé alázatos, hizelgő; választási klientélájával szemben annál kiméletlenebb; tiz zsidónak szivességeket tesz

s az egész városkát tegezi. Egyszóval, a politikai emancipáció az óromániai zsidók életében új folklorisztikus figurákat teremtett ki. Különösen érdekes jelenségek az u. n. kölcsönös segélyező egyesületek, amik a zsidó kispolgár számára a „páholyt” helyettesítik, ahová alacsony társadalmi helyzete miatt nem tud behatolni. Ezeknek az egyesületeknek böhözatba illő rangrendje s ceremóniáiéja van. Tagjaik halálát az ujságban jelentik, külön helyet jelöltek ki maguknak a temetőben, — a temetés természetesen első osztályú, — s rajta bizonyos számú tag a ceremónia-mester vezetésével kötelezően megjelenik. Mindez a rang és a hatalom illúzióját adja a kispolgárnak, aki így engedelmessé válik az egyesületi elnökök politikai manőverei számára.

Vajjon ezek az emberek és az irányzat nem talált semmilyen ellenállásra az óromániai zsidóság tömegeiben? Ezt állítani tévedés lenne.

Két eszmeáramlat hatolt be külföldről: a szocializmus és a zsidó nemzeti gondolat. A szocializmus, mint gazdasági felszabadulási gondolat összeütközésbe került a jótékonyági- s temetkezési-filantropiával, amely a zsidó szegénység számára kihalóban levő sajátos életforma utolsó pozíciója volt. A szocializmus megrohmozta ezt a pozíciót s annak rekvizitumait kisajátította saját propaganda-jelző fegyvertára számára. Ezzel letörte osztályharcos ideológiájának az élet s így a zsidó országban, különösen Moldva kisvárosaiban elméleti komorsága olyan türelmes humanizmussal keveredett, ami már nem volt képes legyőzni a filantropiai ideológiát.

A zsidó nemzeti gondolat, amely itt nem talált sem mélyen gyökerező életforma-hagyományokra, sem pedig eszmeileg megerősített ellenállásra, hamarosan elvesztette a harcias ujdonság ingerét s kényelmes tényezőjévé vált az egyes zsidó körök opportunizmusának. Volt ugyan egyetlen lehetősége annak, hogy az importált nemzeti gondolatot megfelelő tartalommal telítsék: ez a jiddis nyelvvel való összekapcsolása lett volna. A jiddis nyelv valóban felébreszthette volna a nyelvi asszimiláció alatt szendergő népi potenciákat. Azonban a román nyelven folytatott zsidó nemzeti propaganda legfeljebb arra volt képes, hogy a román nyelvet telehintse a cionista parádés terminológia héber vadvirágaival, de arra már nem telt erejéből, hogy az eszmei magvakból zsidó kulturális ujjászületést termeljen. A romániai zsidó kispolgár ismeretesen rossz kiejtésű, most már a cionista propaganda héber hangzású, de román végződésű számtalan terminus technikusa járult, ami őt semmihez nem kapcsolja s semmitől el nem választja.

Ez a szakadás a forma és lényegi szándék között okozza a román-zsidó kulturális irányzatok terméketlenségét. Ez az ellentmondás nyomorítja el egész a groteskségig az „izraelista román” iskolák arculatát, ahol pedig a zsidó szegénység gyermekeinek nagyrésztét nevelik, ez teszi szinte nevetségessé a zsidó kulturális egyesületeket s, alvasztja meg a romániai zsidó írók alkotó erejét.

A zsidó származású román író alkotó ereje nem támaszkodik autentikus emberi anyagra s mintaképre. A román életforma mély kedélyi forrásait még mindig a falusi települések szalmafedelei alól topja s ez nem hozzáférhető a zsidó művész alkotófantáziája számára, aki társadalmilag s szellemileg a városi kultúra és gazdaság kereteiben él. Igaz, hogy a romániai városi életforma anyagával annál inkább össze van nőve. Azonban amennyiben nem kimondottan satirikus anyagot dolgoz fel, a zsidó író a tudatalatti s a megvalósítási indulatok freudista módszereket kívánó témáihoz nyúl, ami pedig igen gyakran veszélyezteti, sőt tönkreteszi

a mű valóságosságát s intuitív spontanságát. Az a sovány zsidó témakör, ami még kapcsolatban van a zsidó származású román író alkotó fantáziájával, sirkövekből s zsinagógai emlékekből áll, úgy hogy az az író, aki azzal a szándékkal ül asztalához, hogy zsidótárgyú regényt vagy novellát ír, alakjait templomi emlékekből s hosszúnapi hangulatokból gyúrja. Ha pedig az íróban van annyi erő, hogy legyúrja a saját gondolat- és érzéstársításaival szemben érzett sajnálatot s kegyeletet, úgy az ellenkező végletbe esik: hőseinek erkölcsi prédikációt tart nacionalista európaisággal s ezáltal egészen a karrikaturáig demoralizálja őket. Hiven és becsületesen lát dolgához a román zsidó író. Gyakran csodálatraméltó az elegáns hajlékonyság s az akrobatikus művészet, amivel a nyelv folyamának hullámain uszik. Csak az a kár, hogy a románság csólnakját nem veheti igénybe s a zsidó csólnakokon menni nevetséges.

Az a kísérlet, hogy ebből a szorítóból folklorisztikus témákkal meneküljenek ki sikertelen maradt. A. L. Zissu kabala-traktátusa *Egy gyermektartó vallomása* című könyvében az idegen nyelvi formához s az idegen olvasó megértéséhez csak úgy tudott hozzáidomulni, hogy publicisztikai formát öltött. Ury Benador „Appassionata” című novellája a szadagórai rabbi udvar misztikájáról pedig művészileg nem haladja túl valamely exotikus grand guignol színvonalát.

E két esetben (bármily nagy is a különbség a két író között, ami a zsidó szellemi vérmérsékletüket illeti) a misztikus köd nem a föld kigőzölgése; az író szándékát érzi az olvasó: az író azt akarta, hogy műve meleg legyen, de valójában annál hidegebbé vált.

A zsidó téma s a román nyelv közötti házasság tehát terméketlen maradt. A román nyelv, mint művészi anyag s miőt tudományos kutatás tárgya volt s maradt a román-zsidó író egyetlen ragyogó teljesítménye. Lazár Săineanu, H. Tikin, M. Gaster s Barbu Lăzăreanu alapvető munkái a román folklor, filológia s irodalomkutatás területén az egyetlen maradéktalan alkotás, amire ezideig a csupán nyelvileg asszimilálódott óromániai zsidó képes volt.

Nem hiányoztak természetesen az olyan kísérletek sem, amik különösen a Iasi környékén található sűrű zsidó településeken új életre akarták hívni a zsidó népi tömegek sajátos életformáit. A *Licht* (Fény) irodalmi csoport (1935), amelyhez a háborúban elesett E. Walamann, a korán elhalt M. Friedmann; M. Rabinovics, a novellairó; J. Graper, a költő és I. Botasánszki, a Beszarábiából ideszármazott termékeny ujságíró tartozott, nem csak a modern jiddis irodalom kezdeményezője volt Óromániában, hanem zsidó kulturmozgalmat is indított; tagjai élőlőszóval mesélték el a jiddis irodalom klasszikusainak műveit, mikből alig pár példány akadt az országban és valósággal népdallá tették *Reisen* és *Rosenfeld* egyes költeményeit. Az élő és az írott jiddis szónak nem volt ereje s talán ideje sem (a mozgalom Romániának a világháborúba való beavatkozásának előestéjén indult meg), ahhoz hogy rokonszenvezőinek szűk körén túl is elterjedjen, de az általa oly lelkesen terjesztett népdal megtalálta az utat a szélesebb néprétegek felé. E népdaloknak a nyoma Moldovában mindmáig sem tűnt el. A zsidó népdalt alkotóan összekapcsolni a román föld sajátos ízével; panaszát és gyászát művészién összeolvasztani a román *doina* mély átérzésével: erre csak a *Licht* után következő második generáció költője, I. Manger volt képes.

A háború után úgy tűnt, hogy a romániai jiddis kulturélet mélyebb gyökereket ereszt; azonban fejlődését az e tanulmány során említett szerkesztés akadályokon kívül a mind nehezebb viszonyok is fékezik. Ezzel a ro-

mániai zsidó kultúra legközvetlenebb jelenéhez jutottunk el. Az, ami most történik túlságosan közel van hozzánk s a jiddis irodalmi mozgalmak annyira kezdeti állapotban tartanak, hogy még nem lehet őket történelmi igényekkel mérni.

A MAI MAGYAR SZOCIOGRÁFIAI IRODALOM

Irta: VERES PÉTER

A reformkornak utolsó két éve a szociográfia, vagy helyesebben a falukutatás kora volt Magyarországon. Természetesen a mozgalomnak korábbi eredete van. Amit ma látunk, az már az eredmény. Maga a gondolat a felvidéki Sarlósok-tól eredt s mint itt-ott is a politikai tehetetlenség egyik kibuvója volt. Az az értelmiségi fiatalság, amely a falu megismerését tűzte ki közvetlen céljául, már érzett valami felelősséget, amely csak a közösségen keresztül valósulhat meg s ez a felelősség egyelőre nem egy következetes politikai, hanem egy megismerési mozgalomban vezetődött le. Természetesen azért menekültek ide, mert egyebet nem tudtak csinálni, mert kívülről és felülről nem is lehet. A többé-kevésbé tisztult osztálytudattal rendelkező társadalmi csoportok között az értelmiségi ifjuságnak már nincs az a nagy szerepe, mint a 48-as időkben volt. Már nem játszhat társadalomváltoztató, felszabadító szerepet, csak úgy, ha beleilleszkedik valamelyik érdekcsoport — valamelyik osztály s így valamelyik világnézet — mozgalmába, sors- és harc-közösséget vállal vele s ott fejt ki az erejét. Így van ez az egész világon. Az értelmiségi ifjuság feloszlik haladókra és visszamaradókra, csak ép' Magyarországon akadt meg ez a folyamat. De mert az ifjuság szegényebb és felelősebb része nem nyugodhatik bele abba, ami van és ami készül, tehát szükségképpen radikálizálódik. Ez azonban a tényleges haladók törvényenkivülisége miatt nem találja meg az egyenes utat, nem azonosulhat a dolgozó osztályok természetes mozgalmával, azonkívül meg a szinte vérré vált antiszemitizmus is akadályozza őket, nem akarnak, rossz társaságba kerülni", viszont az osztállyal való testi-lelki azonosulásra még nem is elég érettek, középosztályi életformájukat, vágyaikat, jövőjüket feladni még nem hajlandók, ezért aztán olyan zavaros a magyar szellemi front. Így született meg az a jobboldali szocialradikalizmus, amely baloldali követeléseit (mint általános földreform eseteg kártalanítás nélkül) nacionalista, sőt szervezett-regresszív jelszavak kíséretében próbál a köztudatba belevinni.

Ez ma az ifjusági mozgalmak általános képe: politizálás változó jelszavakkal (előbb csak numerus-clausus volt) minden eredmény nélkül.

De éppen ennek a politikai eredménytelenségnek a szellemi lecsapódása a szociográfiai mozgalom, mint eredmény s mint kibuvó. Az okosabban a mélyenlátókkal, akiket nem elégitett ki az ifjuság zavaros és kicsinyes politizálása, valamit mindenáron cselekedni akartak s mert azt érezték, hogy politikai cselekvésre sem erejük, sem lehetőségük nincsen, hát célul tűzték ki a megismerést, mint a majdani cselekvés nélkülözhetetlen előfeltételét. Hogy a megismerés azonnali cselekvés nélkül meddő munka, mert a megismert valóság folyton változik, s a mai megismerésből kikövetkeztetett „holnap" (persze évtizedekben számolva) cselekvés már elavult és korszerűtlen lesz, arra nem gondoltak, mert nem volt meg a megismeréshez szükséges szociológiai kulturájuk, dialektikus szemléletbiztonságuk.